

Ljungarums kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Ljungarums socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Ljungarums kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Jönköpings socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr: 287/2018
Jönköpings församling dnr: BV 2018-29/8.7

Rapport och foto: Charlotte Mårland
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

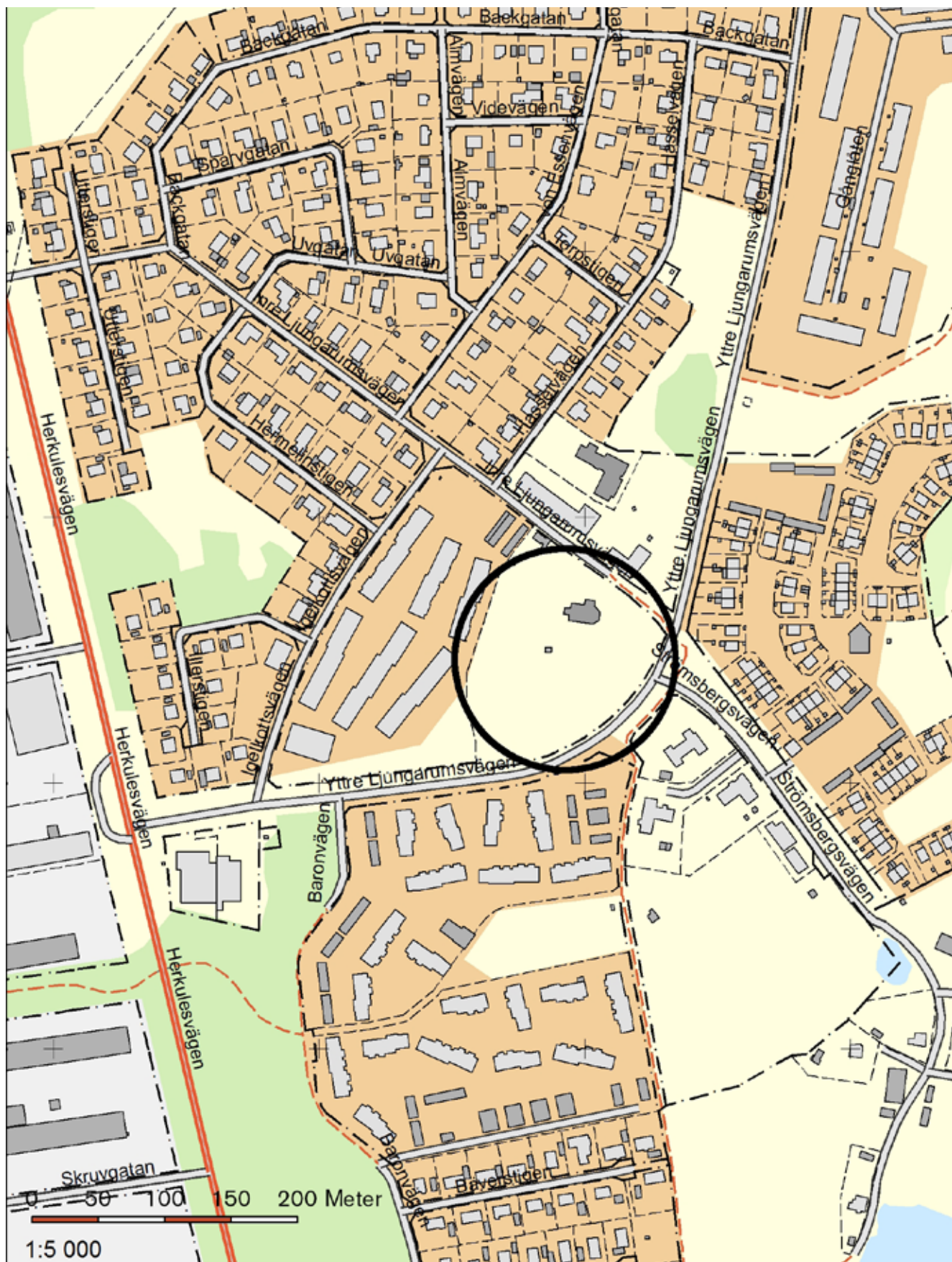
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	8
Kulturmiljölag (1988:950).....	8
1 kap. Inledande bestämmelser.....	8
4 kap. Kyrkliga kulturminnen.....	9
Begravningslag (1990:1144).....	9
7 kap. Gravrätt.....	9
Gravrättens upphörande.....	10
Allmänna skötselråd.....	11
Ljungarums kyrka och kyrkomiljö.....	12
Kyrkogårdens historik.....	12
Beskrivning av kyrkogården idag.....	14
Allmän karaktär.....	14
Omgärdning.....	14
Ingångar.....	14
Vegetation.....	14
Gångsystem.....	14
Gravvårdstyper.....	15
Klockstapel.....	15
Beskrivning av enskilda kvarter.....	16
Den medeltida kyrkogården, kv 3-4, 5-6.....	16
Allmän karaktär.....	16
Gravvårdstyper.....	16
Kulturhistorisk karaktär och bedömning.....	17
Utvidgningarna från 1833 och 1859, kv 3, 7-8.....	17
Allmän karaktär.....	17
Gravvårdstyper.....	18
Kulturhistorisk bedömning och karaktär.....	18
Utvidgningarna från 1909, kv 1-2.....	19
Allmän karaktär.....	19
Gravvårdstyper.....	19
Kulturhistorisk bedömning och karaktär.....	20
Utvidgningarna från 1980-talet, kv 9-10.....	20
Allmän karaktär.....	20
Gravvårdsbestånd.....	20
Kulturhistorisk bedömning och karaktär.....	20
Minneslund från 1990.....	20
Händelsehistorik.....	21
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården som helhet.....	22
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:.....	23
Administrativa uppgifter.....	24
Arkiv.....	24
Tryckta källor och litteratur.....	24

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Jönköpings församling har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Ljungarum kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2019. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under vintern 2019.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv med hänsyn till dess värden. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

En av landers få bevarade kyrkobalkar finns i Brandstorp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta. De kulturhistoriskt värdefulla gravarna är kategoriserade i två grupper: *I. Mycket värdefulla* (som i första hand föreslås bevaras på plats) och *II. Värdefulla* (som bör bevaras eller återanvändas på plats eller i andra hand placeras på annan del av kyrkogården beroende på vari värdet består).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Charlotte Mårland vid Jönköpings läns museum under 2019. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med församlingen.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte snarare folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttobetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser

– utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begravningsplatser kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begravningsplatser således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas – skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.

Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, men här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter, ändringar i gångsystem och dess beläggning, nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet eller församlingen. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hållar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hållar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hållar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anföras åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

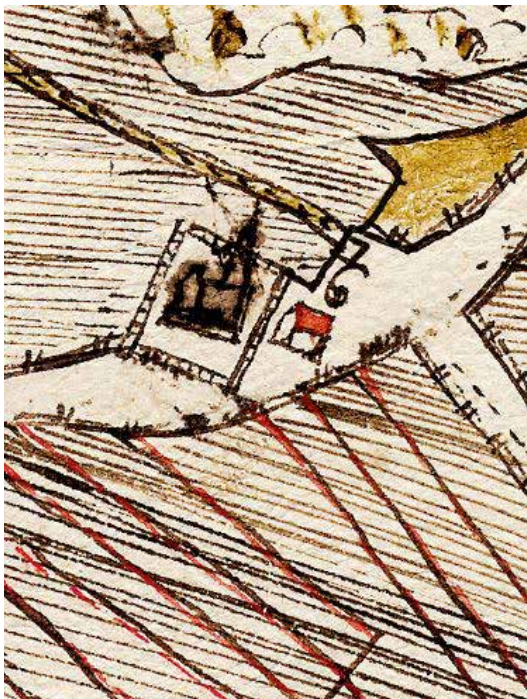
Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Ljungarums kyrkogård har ursprungligen haft en rektangulär plan med ett indraget läge från vägen i norr. Öster om kyrkogården låg klockaregården i anslutning till landsvägen. Kyrkogården omgavs övrigt av jordbruksmark.

Lantmäteriet, Avmättningskarta, 1637.

Kyrkogården före 1909 års utvidgning åt väster. Ett svartmålat trästaket omger kyrkogården, i förgrunden betesmark.

Jönköpings läns museum, odaterat.

Ljungarums kyrka och kyrkomiljö

Ljungarums socken ligger direkt söder om Jönköping och är sedan 1910 sammanslagen med Jönköpings stad. På 1500-talet sträckte sig socknen från Hovslätt och Råslätt i väster till Sanna i öster. Församlingen blev 1555 annex till stadsförsamlingen. Kyrkplatsen utgörs av en mindre höjd, på vilken även den välbevarade kyrkskolan från 1870-talet är belägen. Höjden omgavs tidigare av öppen åkermark, men är idag på alla sidor omsluten av villor och mindre flerfamiljshus från 1970- och 80-talen med fasader av träpanel och tegel.

En allé löper från kyrkan till Strömsbergs herrgård, på vars mark kyrkan uppfördes. Strömsberg har medeltida anor och hette ursprungligen Ljungarum, vilket stärker kopplingen mellan gård och kyrka. Sannolikt var det ägaren som lät uppföra nuvarande sockenkyrka. Strömsberg blev säteri på 1600-talet och har i senare tid tillhört släkterna von Strokirch och von Essen. Andra säterier i socknen var Ryhov, vilket disponerades av landshövdingen och numer är länssjukhus, och Kättilstorp.

Ljungarum har lämningar från yngre stenålder, brons- och järnålder, vilket visar på det äldsta bebyggelsecentrumet i Jönköpingsbygden. Sockennamnet uppträder i skrift första gången 1278. Efter denna tidpunkt övertog Jönköping successivt rollen som centralorten i bygden. Under 1700-talet uppgavs hur beroende socknen var av närheten till staden, dess körsior utgjorde större delen av näringsfånget medan jordbruket kom i skymundan. Med 1900-talet kom en stor del av socknen att tagas i anspråk för industrianläggningar.

Den tornlösa, vitputsade stenkyrkan har fullbrett, tresidigt avslutat kor med sakristia i norr. I väster är ett vapenhus av trä. Långhuset är medeltida, men vidgades vid korets tillkomst 1746. Under koret befinner sig en gravkammare knuten till Strömsbergs gård. Byggnadskropparna bär sadeltak med täckning av enkupigt lertegel. Sydväst om kyrkan står en rödfärgad klockstapel från 1600-talet med panelat trapphus och klockkammare. Stapeln avslutas upptill med en barockhuv och spira, klädda med tjärad spån.

Kyrkogårdens historik

Ljungarums kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Den ursprungliga omfattningen av kyrkogården var ytan närmast kyrkan och direkt söder om denna. Kyrkogården hade åtminstone under 1600-talets senare del en inhägnad som bestod av 25 liggstimmerbalkar. 1760 nytillverkades dessa och rödfärgades. Varje gård i socknen ansvarade för ett parti av kyrkogårdsbalkarna. 1776 omnämns uppförandet av en ny bod med plats för likbårar och stall. Denna tycks ha stått i anslutning till en av ingångarna, vilka var belägna i norr och söder. Den södra hade en stiglucka av trä.

1784 beslutade kyrkostämman ”att hvar och En vid sin Tomt på Kyrkogården skulle plantera Trän, af något mera vackert slag...” Detta skedde följande år och var i linje med tidens nyväckta intresse för god lufthygien.

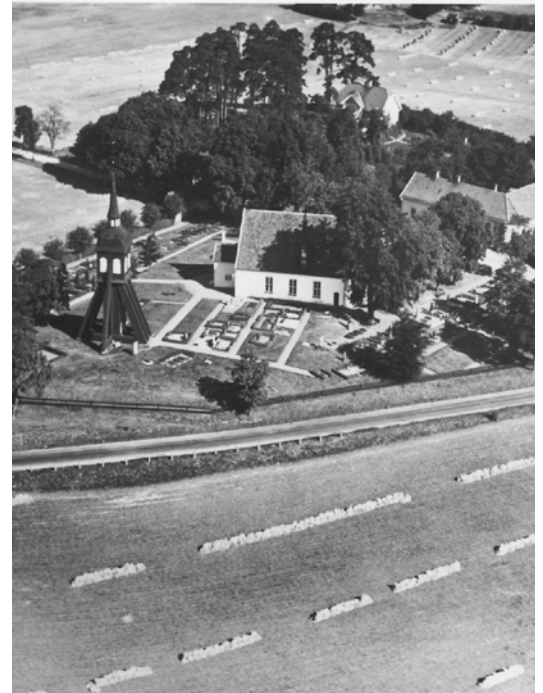
1833 skedde en utvidgning åt norr på initiativ av löjtnant Carl Sebastian Ehrenborg, ägare till Råslätt denna bekostades delvis av landshövding Lars Hierta. I samband med utvidgningen uppfördes 1835 även en ny ingång på nordsidan med murade stolpar och järngrindar efter Hiertas förslag ”mig tillhöriga, och på Ryhof att afhämta...” I samband med portarnas ordnande användes ”åtskilliga grafstenar /.../ med utslitne inscriptioner” som låg på kyrkogården över bortglömda döda. Den exakta utformningen är inte dokumenterad, troligen har den dock i huvudsak bestått av de lägre delarna av kvarter 3. I Ehrenborgs ursprungliga förslag förefaller även en utvidgning åt öster ha diskuterats. Kyrkogårdsbalken åt norr ersattes i samband med utvidgningen av ett staket, i strid mot gällande bestämmelser rörande kyrkogårdsmurar. ”...Som de fleste hemmanen inom Församlingen icke hafa tillgång på sten, skulle i dess ställe ett staket på norra sidan uppsättas...” staketet kom att omfatta kyrkogården i sin helhet tio år senare då staket år 1842 ersatte resterande delar av ”den förfallna kyrkogårdsbalken”.

1859 utvidgades kyrkogården åt öster, på Strömsbergs mark. Utformningen av utvidgningen har inte dokumenterats, men torde omfatta kvarter 7–8.

1909 utvidgades kyrkogården kraftigt åt väster efter en plan upprättad av H.W. Andersson. Friherre Fredrik von Essen som ägde Strömsberg och därmed den ianspråktaga marken fick rätt att ”uttaga så stort område, han finner lämpligt, till begravningsplats för Strömsbergs gård”. Någon sammanhängande trädkrans tycks kyrkogården ej ha haft förrän på 1930-talet. Vid okänt tillfälle under efterkrigstiden har häckomgärdningar och grus tagits bort på de västra kvarteren, området har därefter gestaltats med rygghäckar.

1981 tog parkkontoret vid Jönköpings kommun fram ritningar för en större utvidgning längs kyrkogårdens sydöstra sida. I samband med utvidgningen kom den gamla bygatans sträckning att flyttas.

1990 anlades en minneslund i kyrkogårdens sydvästra del vilken ritades av L.E. Carlsson vid parkkontoret Jönköpings kommun.

Häckomgärdade grusgravar har under tidigt 1900-tal varit ett karaktärsdrag för Ljungarums kyrkogård, enbart ett fåtal av dessa är idag bevarade. Jönköpings läns museum, 1940-tal.

Allmänna linjekvarteren är tydlig avläsbara i äldre flygfotografier där de små vårdarna placerades raka linjer i gräsfält, medan familjegravarna samlades i grusgravskvarter. Jönköpings stadsarkiv, fotograf Oscar Bladh, 1949.

Huvudingångens smidesgrindar från 1835 är idag nedmonterade. Grindarna skall restaureras och återmonteras.
Fotograf Nils Åselius, 1936.

Grusgravarnas pelartujor är karaktärsskapande för kyrkogårdens äldre del och har ett högt kulturhistoriskt värde.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Ljungarums kyrkogård har en närmast triangulär form. Kyrkan har ett krönläge mitt på den norra delen med koret mot öster. Från kyrkan sluttar terrängen åt sydost och nordväst. På höjden sydväst om kyrkan reser sig klockstapeln.

Kyrkogårdens ursprungliga utsträckning är ännu tydlig genom att den begränsar sig till den markanta höjd varpå kyrkan står. Kyrkogården har utvidgats vid fyra tillfällen, 1833, 1859, 1909 samt 1984. Samtliga utvidgningar är belägna lägre än den ursprungliga kyrkogården. På kyrkogården står svarta stålarmaturer med smäckra lyktor, tillkomna vid 1900-talets mitt.

Omgärdning

Kyrkogårdens västra och norra sidor avgränsas medelst ett sentida, spjälstaket av svartmålat trä. Ursprungligen tillkom ett staket i samband med kyrkogårdens utvidgning år 1832. Längs sydöstra sidan sträcker sig en lövhäck.

Ingångar

Kyrkogårdens huvudingång tillkom 1833–35 och är något indragen från vägen. Den består av två murade grindstolpar med vitmålad puts, avtäckta med tälttak av svartmålad plåt och dito klot. Mellan stolparna ligger två starkt nötta kalkstensgravhällar, varav den ena bär årtalet 1659 och den andra utifrån dekoren är ungefär samtida. Den vid inventeringstillfället avhängda smidesgrinden är tillverkad av hammarsmeden Bengt Ohsbeck i Sandseryd för Ryhovs säteri och donerades av landshövding Hierta till kyrkan. En mindre ingång finns i östra hörnet, den har en sentida svartmålad dubbel trägrind.

Vegetation

Längs kyrkogårdens norra sida växer en sammanhållen trädrad och likaså längs sydöstra utvidgningens yttersida. I anslutning till klockstapeln växer fyra gamla tallar som betyder mycket för intrycket av kyrkogården, och utgör en markering för kyrkogårdens tidigare utsträckning åt söder. Andra äldre, storväxta träd av stor vikt för karaktären är en kastanj norr om kyrkan samt en blodbok och två almar i södra delen av kvarter 8. Mellan norra ingången och kyrkoporten sträcker sig en sentida allé av himalayabjörk, vilket utgör ett främmande inslag på den äldre delen av kyrkogården. Den halvrunda ytan framför porten omgärdas av en tuktad lövhäck.

Gångsystem

Kyrkogården binds samman av ett oregelbundet system med grusgångar. Den snett vinklade huvudgången från nordporten till kyrkan är dock liksom den halvrunda ytan framför vapenhuset belagd med betongplattor. Även gången som löper ut rakt mot väster från platsen har denna beläggning. I slänten mot de lägre

kvarteren i väster är en granittrappa med träräcke. Åt söder leder från vapenhuset en gång som ansluter till den södra utvidgningen via en stensatt plats med stödmurar och rabatter. Kvarteren söder, norr och öster om kyrkan kringgärdas och genomlöps av rätvinkliga grusgångar. Kvarter 9–10 omges av en bred gång belagd med stenmjöl, vilken ansluter till en gång med samma beläggning som begränsar kvarter 1–2.

Gravvårdstyper

Kyrkogården kan uppvisa gravkonst från 1600-talet fram till idag. De äldsta är några gravhällar av kalksten. Ett par kalkstensvårdar representerar nyklassicismen under 1800-talets första hälft. Ett fåtal gravar har vårdar eller staket av gjutjärn. Mest framträdande är de resliga gravvårdarna på de enskilda gravarna från sekelskiftet 1900. Flertalet av dessa utgörs av högresta stenvårdar, vanligen i form av en obelisk eller bautasten, och utgör tydliga statusmarkörer. Med mellankrigstidens bestämmelser om maximihöjd på vårdar fick dessa en annan form, låg och bred.

Under efterkrigstiden blev vårdarna enklare i sina former samt mer och mer uniforma, samtidigt blev titlar allt mer sällsynta. Genomgående under hela 1900-talet har svart eller grå granit varit närmast allenarådande som material, ofta med polerad yta.

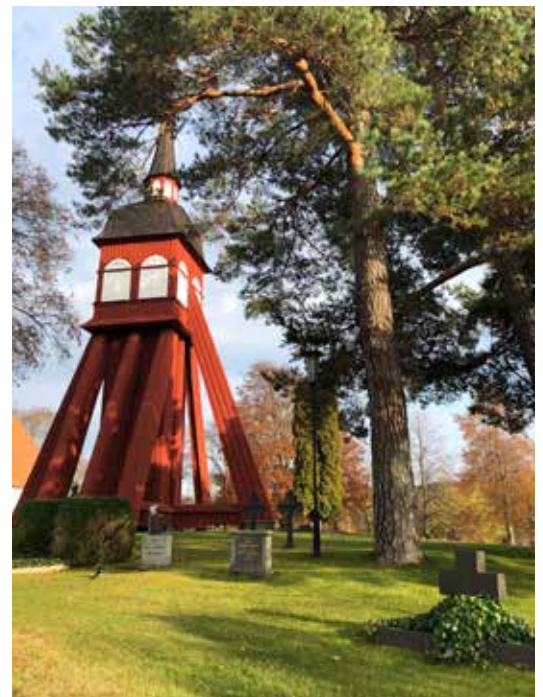
I princip alla enskilda gravar hade grusbädd och inramande häck långt in i efterkrigstiden, vilket delvis är bevarat på Ljungarums kyrkogård i kvarter 6 samt 8. Spår av den s.k. allmänna linjen finns i kyrkogårdens nordvästra del. Vårdarna är småskaliga, men anspelar på formerna hos de enskilda sekelskiftesgravarnas monument och är i likhet med dessa vanligen utförda i svart granit.

Klockstapel

Klockstapeln är belägen något sydost om kyrkobyggnaden. Den är av en klockbockstyp med inklädd huv och brädfodrade ben. Klockstapeln är rödfärgad med ljusmålade ljudluckor, huv och spiran är spånklädda och tjärade. Det finns inte särskilt många källor som berättar om stapelns tidiga historia men från 1600-talet finns noteringar om att det finns en klockstapel vid kyrkan. I början av 1700-talet befinner sig klockstapeln i dåligt skick och är i behov av reparationsåtgärder, huruvida detta genomfördes är oklart men 1763 skedde en stor ombyggnad av klockstapeln. Alltsedan dess har det enbart skett vård- och underhållsåtgärder av klockstapeln. Vid en större reparation 1919 gjordes en större undersökning av stapelns grund varvid det upptäcktes att grundstenarna har en märklig form och sannolikt är av hög ålder. De senaste större åtgärderna av klockstapeln skedde 1993 då spånbeklädnaden och ljudluckorna sågs över och ersattes samt en ommålning gjordes.

Ljungarums kyrkogård har en riklig variation av gravvårdstyper från 1600-talets gravhällar till 1800-talets klassicistiska kalkstensvårdar och vår tids individuellt utformade mellanhöga vårdar i granit.

Den rödfärgade klockstapeln markerar sannolikt kyrkogårdens ursprungliga utsträckning åt söder.

Den medeltida kyrkogårdens utsträckning är tydligt avläsbar i den bevarade höjdskillnaden i nordväst.

Kyrkogårdens medeltida del rymmer idag vårdar från 1800-talet till idag.

Beskrivning av enskilda kvarter

Den medeltida kyrkogården, kv 3–4, 5–6

Allmän karaktär

Kyrkogårdens äldsta del utgörs av kvarteren närmast kyrkan, vilka idag avtecknar sig som en upphöjd platå på kyrkogården. Platån består av delar av kvarter 3–4, samt kvarter 5–6.

Kvarter 5 ligger nordöst om kyrkan, söder om kyrkan ligger kvarter 6. Kvarteren har nord-sydliga rader, i båda södra kvarteren med inslag av rygghäckar av liguster. Nordväst om kyrkan ligger kvarter 3, vars övre del är belägen inom den medeltida kyrkogården med ett fåtal vårdar vända mot öster. Sydväst om kyrkan ligger kvarter 4, vars övre del är belägen inom den medeltida kyrkogården. Inom kvarter 4 är klockstapeln placerad, i anslutning till denna står en handfull vårdar vilka möjligen är sekundärt placerade.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna spänner över lång tid med variation i utförande och material. Kyrkogårdens äldsta vårdar utgör de fyra nötta gravhällar av kalksten som sedan 1984 ligger i backen öster om koret. Två är av 1600-talstyp (den ena lär vara över kyrkoherden Lindeus), en av 1700-talstyp och en från sekelskiftet 1800. Tidigare stod de mot norra kyrkoväggen och var då bättre skonade mot slitage.

Vårdarna i kvarter 5 utgörs av en handfull låga och mellanhöga vårdar från 1942–78, med undantag för en högrest sten från 1879. Enda titeln i kvarteret är lackeraren vilket avspeglar det förändrade bruket av titlar i efterkrigstiden.

I kvarter 6 är ett blandat vårdbestånd från mitten av 1800-talet till idag. Under 1900-talets första hälft rörde det sig uteslutande om enskilda gravar med grusbädd omgärdad av häck eller stenram. Den äldsta vården är ett gjutjärnskors från 1866 över handlande Hansons maka, vilket är placerat på en grusgrav med ett nygotiskt gjutjärnsstaket. Den vanligaste vårdtypen är dock efterkrigstidens låga stenar av granit. Det är de mer storskaliga äldre gravarna som skapar variation: högresta stenar, kors och tempelgavlar. Några vårdar har titlar som stenhuggaren, trädgårdsmästaren, sjukhusintendenten och riddaren av Vasaorden, lantbrukaren, överstelöjtnanten, vilket speglar kvarterets relativt höga status.

I kvarter 3 står en kalkstensvård rest 1835 över landshövding Lars Hierta, boende på Ryhov och en av kyrkans stora donatorer. Sprickbildningar och spjälkningar tillika cementfogar utgör ett allvarligt hot mot vårdens fortbestånd. Ursprungligen omgavs graven av planterade kastanjeträd från Ryhov. Vården är troligen flyttad och har ursprungligen stått i anslutning till det gamla kastanjeträdets invid sakrisitan, här stod så sent som på 1940-talet två kastanjer.

En tidstypisk polerad vård av svart granit från förra sekelskiftet står på hovrättsrådet T.A. Odencrantz familjegrav. Invid denna

ligger ett par plattor från samma tid i samma material över den ingifte överstelöjtnant af Petersen med fru.

Inom kvarter 4 står en nyklassicistisk kalkstensvård är rest 1838 över generalskan Catharina Elisabeth De La Grange, dess baksida pryds av sentenser. Ännu en kalkstensvård är rest på en assessors familjegrav.

Kulturhistorisk karaktär och bedömning

Kvarter 5–6 har genom sina rätvinkliga grusgångar kvar en del av sin karaktär från 1900-talets förra hälft. Till detta kommer inslaget av bevarade grusgravar söder om kyrkan, varav två med järnstaket från sekelskiftet 1900. Dessa rester speglar hur det tidiga 1900-talets välordnade köpegravskvarter tedde sig, en karaktär som idag ofta gått förlorad. Rygghäckarna inom kvarter 5–6 utgör ett senare tillägg. Kvarterens värde ligger således i dess struktur och i enskilda gravar där ålder samt förekomst av titlar eller inhägnad bör vara vägledande vid bevarande. Dessa gravar ger kvarteren en dynamik och ett historiskt djup medan det övriga vårdbeståndet står för en vanlig efterkrigstida karaktär.

Kvarter 3–4 utgör med sina fåtaliga, oregelbundet stående äldre vårdar inom en gräsyta, den mest ursprungliga delen av kyrkogården. Större delen av vårdarna har ett högt kulturhistoriskt värde antingen genom sin ålder och utformning eller genom att de vittnar om betydelsefulla personer. Flera vårdar rymmer båda aspekterna. Några gravar är knutna till adelssläkterna på de gamla säterierna i socknen. Nya gravsättningar inom kvarteret bör undvikas.

Utvidgningarna från 1833 och 1859, kv 3, 7–8

Allmän karaktär

Utvidgningarna från 1800-talet har varit bristfälligt dokumenterade och förekommer enbart i sockenstämmoprotokoll utan tillhörande kartmaterial, deras exakta utsträckning och utformning är därmed oklar. 1833 års utvidgning torde motsvara den nedre delen av kvarter 3, medan 1859 års utvidgning bör motsvaras av kvarter 7–8. Den aktuella delen av kvarter 3 samt 7 har rymt gravar från allmänna linjen, kvarteren är idag omvandlade. Inom kvarter 3 återstår enbart två vårdar, medan kvarter 7 har lagts om med nya gravplatser och tillhörande rygghäckar. Kvarter 8 inramas och genomlöps av rätvinkliga grusgångar. Kvarteret kan uppdelas i två delar; ett högre partiet mot kyrkan med idegranskantade rad av högre ståndsgravar och ett svagt terrasserat lägre parti öster därom med gravrader kantade av tujahäckar. Enbart det sistnämnda kvarteret har bevarat sin utformning.

De klassicistiska kalkstensvårdarna visar på kyrkogårdens historiska djup och har ett högt kulturhistoriskt värde. Vårdarna skyddas vintertid för att reducera risken för frostsprängningsskador.

De resliga pelartujorna, höga gravvårdarna och grusgravarna markerar köpegravskvarteren och är framträdande i den övre delen av kvarter 8.

Den nedre delen av kvarter 8 har bestått av familjegravar och ursprungligen varit gestaltat med grusgravar, enbart enstaka gavelstenar återstår idag.

De fyra gravhällarna öster om koret har tidigare varit monterade mot kyrkans norra fasad och flyttades i samband med renoveringen år 1984.

Gravvårdstyper

Gravraden öster om koret, i kvarter 8, är kyrkogårdens mest statusladdade yta med familjegravar från förra sekelskiftet, vilka till stor del kan kopplas samman med godsens i socknen. Flera vårdar är resta över medlemmar av släkterna Kugelberg och Odencrantz, däribland kapten Bror Kugelberg (död 1947), en av grundarna till Norra Smålands fornminnesförening och Jönköpings läns hembygdsförbund, och häradshövdingen Thor Hartwig Odencrantz (död 1886), vilken var en ledande gestalt inom missionsrörelsen. Bland titlarna finns överste, befallningsman, landshövding, hovrättsassessor och lantbrukare. Tio av gravarna har grusbädd och på flera av dem är högresta pelartujor planterade. Vanligaste vårdtypen är en polerad obelisk av svart eller grå granit. Exempel på individuellt utformade vårdar utgör den vapenförsedda hällen över von Strokirch från 1903 och ett hjulkors av kalksten från 1916 med svåra spjälkningsskador. Vidare finns ett nygotiskt gjutjärnskors utan namn. Statsrådet Arvid Faxes familjegrav från 1882 omges av ett nygotiskt gjutjärnsstaket.

Inom kvarter 8 finns ett lägre parti i öster vilket består till stor del av låga, modesta vårdar med spridning över hela 1900-talet och in i nutid. De båda äldsta vårdarna är från 1897 respektive 1899, den sistnämnda i form av en sköld. Åtminstone tre av gravarna har tidigare haft grusbädd, troligen flera. Ett antal vårdar är resta på familjegravar och representerar till större delen mellan- och efterkrigstidens enkla vårdtyper, de få äldre vårdarna har resligare former. Titlar förekommer på enstaka vårdar: inspektör, trädgårdsmästare, mjölnare, missionär, träsvarvare, häradsdomare och folkskollärare.

Kvarter 7 består endast av små resta vårdar från 1984–2002 av olikfärgad granit på den tidigare allmänningen. I väster finns dock som solitär den Slettengrenska familjegraven från 1862. Denna har en grusbädd med smidesstaket, en stram 1900-talsvård och har tidigare flankerats av två resliga pelartujor varav enbart den ena kvarstår. Bland de gravlagda finns titlarna possessionat, skolföreståndarinna och doktor.

Kvarter 3 består enbart av två mindre gravhällar från allmänna linjen vilka flyttats samman.

Kulturbeskrivning och karaktär

Kvarter 8 har en tydlig hierarkisk struktur med kyrkogårdens mest statusladdade område på en terrass mot kyrkans kor. Denna gravrad är ett sammanhållet och välbevarat uttryck för det förra sekelskiftets kyrkogårdsideal och bildar kyrkogårdens värdefullaste parti. Merparten av gravarna har grusbädd, flera med resliga pelartujor. Här vilar under påkostade vårdar familjer knutna till socknens gods. Titlarna berättar om höga samhällspositioner och närheten till residensstaden Jönköping. En av gravarna omges av ett gjutjärnsstaket. Kvarterets lägre liggande östra del har idag en efterkrigstida karaktär med låga vårdtyper och rygghäckar, en vanlig förekomst på landets kyrkogårdar. Enstaka äldre vårdar

ger dock ett historiskt djup och förekomst av titlar berättar om yrkesroller under 1900-talet. Fyra äldre gravhällar vid koret har en utsatt, sentida placering i gräset, vilken på sikt riskerar att skada dem.

Kvarter 7 har en samtida utformning med rygghäckar och sentida gravvårdar. Den Slettengrenska graven utgör ett undantag genom sin monumentala utformning med högresta pelartujor.

Kvarter 3 består enbart av två vårdar som flyttats samman, kvarteret är idag inte utläsbart som en del inom den allmänna linjen då det saknas ett kronologiskt samband mellan vårdarna. Ytan består av en öppen gräsyta utan rygghäckar.

Utvidgningarna från 1909, kv 1–2

Allmän karaktär

Kvarter 1 och 2 utgör de långsmala kvarteren väster om den ursprungliga kyrkogården, anlagda 1909. Gravvårdarna står i dubbla, nord-sydliga rader kantade av thujahäckar. I väster växer en hagtornshäck. Den södra delen av kvarter 4 torde ha tillkommit i samband med utvidgningen 1909 och består av ett par nord-sydliga gravrader i anslutning till den sentida minneslundan.

Gravvårdstyper

Kvarter 1 och 2 präglas idag av låga granitvårdar från främst 1970-, 80- och 90-talen, vilka som regel ersatt äldre vårdar. Delar av det äldre beståndet finns kvar, till stor del låga rektangulära vårdar från 1930- till 50-talet med stram utformning. De äldsta vårdarna är från 1910- och 20-talen. En del av dessa är resta på familjegravar medan andra är spår av allmänna linjen. De förra är resliga stenar eller låga, kraftiga gavlar till nu borttagna grusbäddar. En av gravarna har kvar en stenram, vilket har ett pedagogiskt värde. Den mest särpräglade vården är rest över köpman Norén och är utförd efter en av de modellritningar som framställdes av arkitekten och gravkonstförnyaren Harald Wadsjö 1918. En handfull vårdar har titlar, även ett par som kan misstänkas vara från allmänna linjen: vaktmästare, handlande, gjutare, landtbrukare, byggmästare, brevbärare, folkskoleinspektör och fabrikör. Den lilla vården över en blylödare från 1916 är den äldsta i dessa kvarter. Det tiotal vårdar från 1916–36 som kan räknas till Ljungarums allmänna linje kvarter återfinns till stor del i kvarter 1. De flesta är små vårdar av polerad svart granit, resta eller i form av plattor. En vård är av kalksten och en av marmor.

Inom den södra delen av kvarter 4 dominerar familjen von Essens grav med strama vårdar från 1931 till idag, vilka ursprungligen var samlade inom en grusbädd. Äldst är två gjutjärnskors från 1931 utförda i en 1800-talskaraktär. Övriga vårdar är småskaliga men med individuell utformning. Ett flertal kända personer har sin gravplats här: ingenjör Herman Siwers (1938), vilken grundade Junebro tändsticksfabrik, Per Rösiö (1935) som skapade Hagabergs lantbruksskola i Hovslätt samt Gustaf Cassel (1945), verksam i Nationernas Förbund.

Kvarter 2 präglades ursprungligen av grusgravar, kvarteret har omgestaltats med rygghäckar och gräs. Efter omläggningen av kvarteret har hela 1909 års utvidgning en likartad gestaltning.

I kvarter 1 är det idag glest mellan vårdarna. Kvarteret var ursprungligen avsett för allmänna linjen och saknade rygghäckar.

1980-talets utvidgning har en tidstypisk böljande plantering och gravrader.

Minneslundens rödfärgade pergola ansluter till den närliggande klockstapeln och förenar de olika tidslagrens uttryck.

Kulturbistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 1–2 har idag en typisk efterkrigstida karaktär med låga vårdar längs strukturskapande rygghäckar, en vanlig företeelse på svenska kyrkogårdar. Det kulturbistoriska värdet ligger främst i det fåtal äldre vårdar som bevarats av allmänna linjen. Dessas bibehållande på plats fyller ett pedagogiskt syfte och ger ett historiskt djup åt kvarteren. Ett värde har även vårdar med titlar genom att de berättar om yrkesroller under 1900-talets förra hälft och speglar det då allt mer växande industriella inslaget i socknen.

Kvarter 4 vittnar om flera betydelsefulla personer, några gravar är knutna till adelssläkterna på de gamla säterierna i socknen. Nya gravsättningar inom kvarteret bör undvikas eller ges en utformning av hög kvalitet.

Utvidgningarna från 1980-talet, kv 9–10

Allmän karaktär

De två sammanhängande kvarteren 9–10 bildar en grästäckt njurform, som inramas av trädkantade tujahäckar. Enbart den norra delen, kvarter 10, har tagits i bruk. I mitten löpser två oregelbundna stråk av buskar och perenner, vilka i likhet med häcken fungerar som fond till gravarna. Den södra delen har en öppen karaktär med utspridda träd.

Gravvårdsbestånd

Den norra delen, kvarter 10 togs i bruk 1985 och har böljande gravvårdsrader längs varierade busk- och perennplanteringar. Det rör sig om låga vårdar på högkant, huggna av olikfärgad granit. Bland de yngsta vårdarna finns en stor variation i form.

Kulturbistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 9–10 är ett uttryck för det sena 1900-talets lättskötta kyrkogårdsideal med stora sammanhängande gräs- respektive buskageytor, en vanlig karaktär på landets kyrkogårdar. De ännu fåtaliga vårdarna har kvar efterkrigstidens kollektivistiskt diskreta mått, men variation i form och material avspeglar samhällets ökande individualisering.

Minneslund från 1990

Minneslundens från 1990 bildas av en gräsrun del med häckomgärdad stensatt yta i väster. Kring rundeln löper en gång av röd betongmarksten. Vid västra sidan finns en rödfärgad pergola av trä med parkbänkar. Åt söder är en trappa ned till kvarter 9. Minneslundens omges av häckar med bl.a. idegran.

Händelsehistorik

Tidig medeltid

Kyrkogården anläggs.

1760

Nya balkar kring kyrkogården. (Ruuth 1991)

1776

Ny bod för likbårar och stall. (Ruuth 1991)

1784–85

Varje hemman planterar träd på sin tomt. (Ruuth 1991)

1833–35

Utvidgning åt norr med nytt entréparti. (Ruuth 1991; JLM)

1859

Utvidgning åt öster. (JLM)

1909

Utvidgning åt väster. (JLM; Jönköpings historia)

1980–85

Utvidgning åt sydost. Ekonomibyggnader. Nytt staket. (JLM)

1990

Tillstånd för minneslund. (JLST)

1998

Bevarandeplan för grusgravar framtagna i samarbete med länsmuseum och länsstyrelse. (JLM)

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården som helhet

Ljungarums kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Tillsammans med kyrkskolan bildar kyrka och kyrkogård ett mindre sockencentrum, numera omgivet av sentida bostadsbebyggelse men framträdande genom sitt krönläge. Kyrkogården är utvidgad vid ett flertal tillfällen, senast 1909 åt väster och på 1980-talet åt sydost. De olika delarna är dock klart åtskilda i karaktär och genom att den ursprungliga delen upptager en platå. Kyrkogården omgärdas till stor del av ett sentida trästaket. Den norra ingången från 1830-talet är karakteristisk med vitputsade murstolpar och smidesgrind. Delvis omges kyrkogården av trädrader. Ett antal äldre, storväxta träd betyder mycket för intrycket av kyrkogården.

Kyrkogården har genom sina olika delar en något sammansatt karaktär. Den ursprungliga delen kring kyrkan har kvar drag av det utseende många kyrkogårdar hade under 1900-talets första hälft med strikta grusgravskvarter. En viktig komponent utgör nätet av rätvinkliga grusgångar. Den äldre delens västra hälft är som kontrast en sammanhängande gräsyta med ett fåtal oregelbundet placerade äldre gravar, därmed i viss mån speglande förhållandet innan kyrkogårdens ordnande kring förra sekelskiftet. Bland en stor del av de äldre vårdarna på kyrkogårdens gamla del finns höga konst-, lokal- och personhistoriska värden. Förekomst av titlar berättar om statusfyllda positioner och yrkesroller inom socknen i en gångens tid. En viktig faktor bland dessa är närheten till residensstaden Jönköping.

Flera gravar är knutna till socknens gods, framförallt det närbelägna Strömsberg. Den mest helgjutna bilden av förra sekelskiftets kyrkogårdsideal får man i raden av grusgravar öster om koret, den mest ansedda gravplatsen. Resliga obelisker och cypresser understryker radens karaktär och de gravlagdas status: landshövdingar och överstar m.m. I övrigt är endast ett fåtal grusbäddar bevarade på kyrkogården och det uteslutande söder om kyrkan. Tre av gravarna omges av konstfullt utformade järnstaket. Av ett särskilt högt värde är de gravvårdar av kalksten som representerar den hantverksmässiga framställningen av gravkonst innan industrialismen. Fyra kors av gjutjärn är uttryck för en sällan bevarad företeelse på länets kyrkogårdar. I övrigt rör det sig om ordinära småskaliga gravvårdar från efterkrigstiden på denna del av kyrkogården. Det är även dessa som dominerar intrycket av kyrkogårdens utvidgningar i kombination med rygghäckar av thuja, en vanlig karaktär på svenska kyrkogårdar. Där ligger det huvudsakliga värdet i enskilda vårdar, såsom rester av allmänna linjen i nordväst och förekomst av titlar som delvis speglar socknens industrialisering under 1900-talet. En minneslund representerar vår tids förändrade gravseder.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- Kyrkogårdens genom nivåskillnader och äldre träd klart urskiljbara äldre del.
- Murade grindstolpar, smidesgrind, grusgångar och äldre träd är viktiga delar av kyrkogårdens uttryck.
- Vårdar äldre än 1940 eller med titel bör bevaras på plats. Vårdar äldre än 1850 och järnvårdar skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning.
- Gravarrangemang som grusbäddar, stenramar, järnstaket samt i vissa fall växtlighet utgör väsentliga delar i den enskilda gravens och kvarterets gestaltning. Vid återupplåtande av en sådan gravplats bör dessa arrangemang bevaras.
- Nytilfskott bör betraktas restriktivt i de äldre delarna av kvarter 3–4.
- Vid återanvändning av äldre gravvårdar bör typsnitt och dekor anpassas till vården för att ge ett tidstypiskt uttryck. Även urvalet av växter till planteringar kan med fördel anpassas.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 287/2018
Beställare:..... Jönköpings församling
Inventering och rapportansvarig:..... Charlotte Mårland
Rapportgranskning:..... Anders Franzén
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Jönköpings kommun
Socken:..... Jönköpings stad
Fastighetsbeteckning:..... Ljungarum kyrkogård

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)

Växjö stifts frågelista om kyrkogårdar 1949.

Tryckta källor och litteratur

Gullbrandsson, Robin. *Ljungarums kyrkogård, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Ljungarums socken i Jönköpings kommun. Jönköpings län, Växjö stift.* Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:69.

Jönköpings historia. Stencil u.å.

Jönköpings historia. Fjärde delen. Jönköping, 1921.

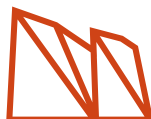
Jönköpings kommun. Landsbygden. Kulturhistorisk utredning. Jönköpings läns museum, 1989.

Rogberg, Samuel. *Historisk beskrifning om Småland.* Karlskrona, 1770.

Ruuth, Gustaf. *Draken på kyrktaket; ur Ljungarums kyrkas och sockens historia sedan Gustav Vasa.* Jönköping, 1991.

Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV. Stockholm, 1931.

År 2019 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Ljungarums kyrkogård. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2021:23
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM